

SERVERING AV SMØR TIL HVERDAGS OG HØGTID

Norsk etnologisk gransking er anmodet om å foreta en liknende undersøkelse om servering av smør ute i bygdene som Nordiska Museet i Stockholm har foretatt i Sverige. Da en gjennomgikk smørkopper og fat på Norsk Folkemuseum, viste det seg at en ikke alltid hadde fått helt pålitelige opplysninger om hva slags kopper en brukte til smør eller hvilket navn en hadde på dem. Dessuten er det mulig at Norsk Folkemuseum ikke har alle former som ble brukt. Også av disse grunner ville det være ønskelig å få en oversikt over de smørfat og -kopper som ble brukt i Norge.

I samband med disse spør vi også etter smørformer og andre ting til pynting av smør. Smørformer er tidligere blitt behandlet i to spørrelister i Ord og Sed nr. 91 og 92. I spørrelista nr. 92 ble det spurt mer nøyaktig etter konstruksjonen av smørformene enn vi gjør i vår nye liste. Vi anser vår nye liste som et tilleggsemne til vår emneliste nr. 23 og en om mat ved høgtid som kommer senere.

Vedlagte riss av smørkopper og -fat nr. 1-6 er laget etter gjenstander på Norsk Folkemuseum. De enkelte typene kan variere en del. Vi ber om å få opplysninger om variasjoner og nevner noen:

Nr. 1 er dreiet av et stykke, ofte uten dekorasjon.

Nr. 2 består av minst to deler, skive og stett. I blant er skiva forsynt med en tretagg i midten (2 A).

Nr. 3 kan være meget forseggjort og utkrotet, men også helt enkel (lagget).

Nr. 4 er en type med svært skiftende former. De kan være med eller uten bein, med eller uten lokk, og lokket med eller uten knott. Lokket har ofte et utskåret mønster på innsiden som presses i smøret.

Formene nr. 4 på risset er tegnet uten hensyn til de innbyrdes størrelsesforhold mellom koppene.

Nr. 6 likner mer eller mindre på en kalk. På Norsk Folkemuseum fins noen mer kantete former med lavere fotstykke.

Nr. 7. Slike smørfat fins ikke på Norsk Folkemuseum, men de forekommer i Sverige. Nr 7 A i tre, tinn og keramikk.

1.

a) Hva slags form har smørkopper og -fat i Deres bygd? Hvis de bruker form nr. 3 eller nr. 5, er den med eller uten lokk?

b) Hvis noen av de former De kjenner er helt annerledes enn de på vårt riss, vennligst tegn dem opp for oss, beskriv forsiringen og gi noen mål på dem (høyde, diameter).

c) Er smørkopper og -fat med eller uten skur, sviemønster eller maling?

- d) Har De lagt merke til enkle tegn i form av en eller flere (konsentriske) sirkler, en seksblad- eller firebladsrose, et kors eller marekors og lignende på fatet, i bunnen av koppen eller på undersida av gjenstanden?
2. Har det hendt at en i senere tid har hatt smør i kopper som opprinnelig har vært brukt til noe annet, f. eks. mindre ølstaup eller -boller?
 3. Hva heter de forskjellige smørkopper og -fat som en setter på bordet i Deres dialekt (f. eks. smørstett, -kanne, -kopp, -staup, -spann, -kolle, -ask, -ambar osv.)?
 4. Bruker en samme sort kopper også til servering av andre matvarer (hva slags) f. eks. ost, og hva slags ost?
 5. Er de omtalte smørkopper ennå i bruk, eller vet en når det ble slutt med dem?
 6. Hva slags smørkopper bruker en til hverdags og hva slags til høgtid? Hadde en bestemte kopper eller fat ved visse anledninger f. eks. til jul?
 7. Blir smøret pyntet ved hjelp av smørformer og har et formet smørstykke særskilt navn (f. eks. smørslag osv.)?
 - a) Bruker en firkantete former med eller uten lokk?
 - b) Former i bolleform med innskårne mønster?
 - c) Forholdsvis flate former ”smørroser” (”smørkrota”)?
 - d) Smørspader med utskåret mønster?
 - e) Forholdsvis flate former som presser smøret sammen til en fisk el. l.?
 - f) Andre former?
 8. Blir smøret pyntet ved hjelp av en skje eller en kniv uten bruk av noen former?
 9. Ved hvilke anledninger (f. eks. ved høgtider i heimen, som gave) formet eller pyntet en smør på de sistnevnte måter (nr. 7,8) og på hva slags fat ble det satt på bordet (også på tinn- eller keramikkfat)?

